

نقش مدیریت آموزش در تنظیم و ارایه‌ی پیام مناسب آموزشی، ترویجی به جامعه در زمینه‌ی کاهش خسارات وارده از حوادث غیر مترقبه

احمداصل هاشمی^۱، دکترحسن تقی پور^۲، دکترایمان دیانت^۳

نویسنده‌ی مسئول: تبریز، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، دانشکده‌ی بهداشت و تغذیه، گروه مهندسی بهداشت حرفه‌ای im_dianat@yahoo.com

چکیده

آموزش از بهترین شیوه‌های ارتقای شاخص بهره‌وری در جوامع انسانی است. یکی از مهم‌ترین عواملی که موجب خسارات فراوان می‌شود، نداشتن اطلاعات کافی در مورد سوانح طبیعی و انسان ساخته و عدم توجه به اهمیت و نقش مردم در تامین امنیت، بهداشت و امداد در بروز بلاهاست. مشارکت مردم در امر کمک و امداد رسانی در بلاها می‌تواند، کمک فراوانی در سرعت بخشیدن به تسکین آلام افراد سانحه دیده باشد و این امر مهم زمانی تحقق می‌یابد که مردم شناخت کافی و آگاهی لازم نسبت به مسایل امدادی و آمادگی قبل از وقوع حوادث غیر مترقبه داشته باشند. کشور ما به تبع وضعیت خاص اقلیمی و زمین شناسی خود، همواره در معرض آسیب‌های ناشی از سوانح طبیعی قرار داشته است. از طرفی حجم گستردگی خسارات و تلفات ناشی از بلاهای طبیعی به گونه‌ای است که پیشگیری، مقابله، بازسازی و آمادگی در برابر آن‌ها بدون مشارکت گسترده و فراگیر عموم مردم متصور نمی‌باشد. تجربه نشان داده است یکی از اصول اساسی مقابله با حوادث غیر مترقبه، ارتقای آگاهی‌های عمومی، ایجاد شناخت، احساس مسوولیت و مشارکت عامه در کسب آمادگی، ایجاد پتانسیل خود امدادی و دیگر امدادی و ارتقای دانسته‌های افراد با هدف کاهش آسیب پذیری می‌باشد. در این راستا یکی از روش‌های پیشگیری و جلب مشارکت فراگیر و مردمی، آموزش صحیح و فراگیر تمام گروه‌های سنی و اجتماعی با ارایه پیام مناسب آموزشی و فعال نمودن آنان در زمینه‌ی کاهش خسارات وارده می‌باشد. بنابراین لزوم آموزش سوانح طبیعی و شیوه‌های مختلف برخورد با آن با توجه به مخاطبین مختلف ضروری است و اطلاع رسانی و پیش آگاهی‌های به هنگام و مناسب از طریق پیام رسانی درست در جهت کاهش خسارات از اهداف اصلی کشور گردد.

واژگان کلیدی: مدیریت، آموزش، حوادث غیر مترقبه، پیام

مقدمه

مرحله به نوع خاص آموزش چه به طور عمومی یا تخصصی نیاز است و تمام این آموزش‌ها در قالب یک طرح مدیریت حوادث غیر مترقبه می‌گنجد که یک فعالیت مستمر می‌باشد و نه بایستی به آن به طور مقطعی توجه نمود. مردم و سازمان‌های محلی همواره بهترین کسانی هستند که مسایل و مشکلات خود را تشخیص داده، درصدد رفع آن بر می‌آید. به همین دلیل است که ارایه‌ی آموزش‌های مناسب با محل، چه در داخل کشور و یا در سطح بین‌المللی همواره در جهت کاهش اثرات

نتایج آمارهای کشورهای حادثه خیز جهان که اصول پیشگیری و ایمنی را به دقت به کار می‌برند و مقایسه‌ی تلفات و خسارات این کشورها با جوامعی که این اصول را رعایت نمی‌کنند، نشان می‌دهد که آموزش چگونگی مقابله با بلاها، نقش به‌سزایی در کاهش خطرات ناشی از آن دارد. تاکید است که میزان اطلاعات افراد جامعه‌ای که سانحه در آن رخ داده بیشترین کارایی را در کاهش اثرات مخرب بلاها داشته است. به طور کلی در هر سانحه مراحل مختلفی وجود دارد که در هر

۱- مهندسی بهداشت محیط، مربی دانشگاه علوم پزشکی تبریز، مرکز مدیریت کشوری سلامت (NPMC)، تبریز

۲- دکترای تخصصی بهداشت محیط، دانشیار دانشگاه علوم پزشکی تبریز

۳- دکترای تخصصی بهداشت حرفه‌ای، استادبار دانشگاه علوم پزشکی تبریز

سوانح مستلزم آگاهی و همکاری افراد جامعه است، به همین دلیل، بایستی طراحان برنامه‌ی استراتژیک آموزش هر منطقه پس از شناسایی و توجه به نقاط قوت و ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، انتقال دانش پیشگیری از سوانح با شیوه‌های گوناگون را به مرحله‌ی اجرا در آورند (۶-۵).

انواع آموزش

آموزش را می‌توان به سه بخش آموزش عمومی، آموزش نیمه تخصصی و آموزش تخصصی تقسیم کرد.

آموزش عمومی: اثرات مثبت و فوق العاده مؤثر آموزش همگانی برای کاهش خطرات و خسارات حوادث غیر مترقبه، به خصوص زلزله، تاکنون در بیشتر کشورهای زلزله خیز دنیا از جمله ژاپن، چین و آمریکا به اثبات رسیده است. اگر مردم در مورد بلاها و حوادث، آموزش‌های لازم را کسب کرده باشند با آرامش می‌توانند در جهت نجات خود و دیگران تلاش نموده، در امر امداد و نجات به مسوولین و امدادگران کمک نموده و منطقه‌ی خطر را ترک نمایند. فقدان دانش و آموزش به هنگام فاجعه، براضطراب شخص می‌افزاید. اما تمرین و مهارت برای مقابله با خطر، شخص را به هنگام مواجهه با مشکلات ناشی از بروز فاجعه کمک کرده، از اضطراب او می‌کاهد. آموزش برای مقابله با فجایع می‌تواند بر ادراکات درونی افراد بیفزاید، بگونه‌ای که فرد بتواند احتمال وقوع حوادث را با دقت بیشتری حدس بزند و از اقدامات پیشگیری کننده‌ی مؤثر و منابع کمکی و همچنین مناسب‌ترین واکنش‌ها با خبر باشد (۶). یکی از شیوه‌های آموزش همگانی، تقسیم بندی آن به آموزش رسمی، غیر رسمی و تصادفی می‌باشد که به طور عمده وابسته به میزان دسترسی به مخاطبان است. زیرا آموزش‌های رسمی و غیررسمی براساس مخاطبان مشخص برنامه‌ریزی می‌شوند. به عنوان مثال دانش‌آموزان از طریق مدارس می‌توانند بسیاری از مسایل مربوط به مقابله با اثرات ناشی از حوادث غیرمترقبه را فرا گیرند. بنابراین یکی از دستاوردهای مهم آموزش عمومی می‌تواند

بلاهای طبیعی مورد تاکید قرار گرفته است. چنانچه در کشور ما در حال حاضر لزومی برای ارایه‌ی آموزش‌های مرتبط با خطرات آتشفشان احساس نمی‌شود. زیرا این نیاز جدی نیست از طرف دیگر، آموزش یکی از روش‌های مداخله‌ای محسوب می‌شود و مداخله نیز تمام اقدامات پیش یا پس از حادثه است که توسط سازمان‌ها و گروه‌های پاسخگو برای کاهش اثرات فیزیکی و روانی یک واقعه به انجام می‌رسد (۳-۱). نتایج مطالعات تحقیقی از کشورهایی مانند بنگلادش، جزایر سلیمان و هند نشان داده است که آموزش مردم و وادار نمودن آن‌ها به برنامه‌ریزی جامعه خودشان، می‌تواند اثرات معجزه‌آسایی در کاهش عوارض جانی و مالی حوادث داشته باشد. البته باید به این امر دقت گردد، که آموزش اولیه و بازارآموزی مدیران جوامع نیز باید براساس چارچوب برنامه‌ریزی مدیریت حوادث غیر مترقبه انجام گردد چون اگر مدیران به این امر واقف نباشند، هم تدوین برنامه‌ها و هم اجرای آن‌ها دچار اشکال خواهد شد (۴).

بررسی‌ها نشان داده است که اکثر مردم در زمان‌های غیر حوادث غیرمترقبه‌ی در اقدامات خود حفاظتی توصیه شده از سوی مسوولین امدادی یا دفاع غیر نظامی شرکت نمی‌کنند. گروهی با توجه به مطلب فوق ارزش اقدامات آموزش عمومی را نفی کرده‌اند، ولی شواهد نشان می‌دهد مبنی بر اینکه داشتن اطلاعات درباره‌ی خطر و درک آن به انجام واکنش‌ها و پاسخ مناسب در طی حوادث غیر مترقبه منتهی می‌گردد. از جمله تخلیه، توجه به هشدارها که اگر این سازمان‌های گوناگون، از مجاری متعدد، یک موضوع و پیام را منتشرکنند، جستجوی شخصی افراد را در کسب اطلاعات بیشتر بر می‌انگیزد. آموزش مداوم (بازآموزی) در چند دهه‌ی اخیر به عنوان یکی از ارکان آموزش مقولات علمی درجهان مورد توجه قرار گرفته است. سازماندهی و تشکیلات آموزش مداوم در اکثر کشورهای دنیا در حال گسترش کمی و کیفی است و هر روز در کشور ما نیز اعتقاد به این فعالیت بیشتر و جدی تر می‌شود. گسترش و بسط فعالیت‌های پیشگیری از

آموزش عالی در سطح کارشناسی ارشد و دکترا صورت می پذیرد و آموزش کوتاه مدت ایجاد دوره هایی است که مهندسين ساختمان، معمار، تاسيسات و غيره می توانند در زمينه های مختلف حوادث غير مترقبه ببينند و مطابق استانداردهای بين المللی نسبت به احداث و ایجاد ابنیه اقدام کنند. بدیهی است در صورتی که زیر ساخت های لازم جهت گسترش و سهولت استفاده از شبکه های اینترنت فراهم شود، امکان تبادلات اطلاعات سهل و آسان بين متخصصین، دستگاه های مرتبط و تمام علاقمندان تامین می شود، چرا که در حال حاضر ما از موثرترین ابزار چند رسانه ای، آسان ترین وسیله ی کسب اطلاعات و ارزان ترین شیوه ی اشاعه ی اطلاعات در سطح وسیع بی بهره یا دست کم، کم بهره ایم (۹-۶).

وسایل و روش های آموزشی:

وسایل و روش های آموزشی تدابیر آموزشی است که مربوط به تمام افراد بوده، بدون توجه به وضع روحی یا جسمی آنها قابل اجرا می باشد. برخی از وسایل و روش های آموزشی عبارت است از اعلانات، پلاکاردها، نمایش فیلم، مباحثات، مسابقات با توزیع جوایز، برنامه های ایمنی و بهداشت و غیره. تعالیم ایمنی و بهداشتی ممکن است از مدرسه ی ابتدایی شروع و تا دبیرستان و مدارس فنی و حرفه ای ادامه یابد و در کلاس، و دوره های ویژه ای تعلیم داده شود. تعلیم عملی را نیز می توان به راه های مختلف در مدارس فنی و حرفه ای، در دوران کار آموزی یا در ضمن کار انجام داد.

اعلانات دیواری: بعضی از اعلانات فکاهی، بعضی حزن آور، و برخی متضمن نصایح و اندرزهای عمومی و تعدادی دیگر از آنها خطرات مخصوص بعضی از کارها را گوشزد می کند. اعلانات ممکن است برای محکوم کردن عادت های بد عمومی به کار رود و یا مزایای احتیاط را نشان دهد.

فیلم ها و اسلایدها: اعلانات فقط نشان دهنده ی یک جنبه مخاطره هستند فیلم بر عکس می تواند کلیه ی شرایط و احوال

عملکرد مناسب و کنترل شده ی مردم پس از وقوع حوادث غیرمترقبه باشد. برای افزایش راندمان برنامه ی استراتژیک آموزش عمومی در مقابله و آمادگی در سوانح و حوادث غیرمترقبه منطقه ای بایستی معیارهای تدوین بر اساس نیازهای منطقه ای، شرایط فرهنگی و آداب سنن اجتماعی کشور، گروه کاری، همکاری سازمان ها و نهادهای دخیل در آموزش، شرایط اقلیمی و موقعیت جغرافیایی، ارزیابی محیط خارجی، احتمال و سابقه ی بروز حوادث، تخمین درصد آسیب پذیری، تحلیل استراتژی های مختلف، اختصاص بودجه ی ستاد حوادث غیرمترقبه، انتخاب استراتژی مطلوب، همکاری طراحان و برنامه ریزان آموزشی در منطقه، گسترش اهداف سالیانه و استراتژی های کوتاه و میان مدت را در قالب برنامه های عملیاتی با تکیه بر راه های پیشگیری در نظر گرفته شود. بنابراین مهمترین قسمت در هر برنامه ی پیشگیرانه و کنترل مدیریت حوادث غیرمترقبه، آموزش همگانی است (۹-۷).

آموزش نیمه تخصصی: بسیاری از ساختمان های اسکلت فلزی و بتونی تخریب شده در حوادث غیر مترقبه (زلزله منجیل) به علت عدم اجرای ضوابط فنی حین اجرای ساختمان بوده است. این امر بیان گر این واقعیت است که کارگران و تکنسین های ناظر بر ساخت مهارت فنی لازم را در کلیه ی زمینه های کاری ندارند، بنابراین نقش آموزش نیمه تخصصی می تواند به کارگران ساختمانی و تکنسین ها طی دوره های کوتاه مدت، مهارت های فنی لازم را بیاموزد.

آموزش تخصصی: جهت آگاهی مسوولین و مدیران محلی و شهری، معلمین و متخصصین در امور حوادث غیر مترقبه و نیز به منظور ایجاد شرایط طرح های مقابله نزد مخاطبین خاص نظیر دامداران و کشاورزان و نیز مهندسين عمران و مسوولین آرشيو و موزه داران به آموزش های تخصصی ولو کوتاه مدت نیاز است. این نوع آموزش به دو بخش بلند مدت و کوتاه مدت قابل تقسیم است. آموزش بلند مدت عمدتاً توسط دانشگاه ها و مراکز

است، یعنی اصولاً ذهنیت عموم مردم به گونه ای است که مشارکت مردمی را معادل اهدای این کمک ها هنگام درخواست دولت یا جمعیت هلال احمر می دانند. گروه های هدف برای برنامه ریزی مشارکت مردمی و آموزش اطلاع رسانی در این جهت عبارتند از: مشارکت فردی سازماندهی نشده، گروه های سازماندهی شده و نهادهای مدنی و تشکل های مردمی که در چارچوب گروه های یاد شده قرار ندارند. بنابراین سرفصل های آموزشی در حوادث غیرمترقبه برای طیف های مختلف جامعه باید شامل موارد ذیل باشد (۱-۲).

اجرای برنامه های آموزشی برای مسوولین امر و دست اندرکاران امور شهری: پیشگفتار در زمینه سوانح و بلایای طبیعی - برنامه های متون آموزشی ضایعات حوادث غیرمترقبه در ایران و جهان - اقدامات پس از وقوع حوادث غیرمترقبه جهت ساماندهی ضایعات - برنامه ریزی اجرایی مدیریت ضایعات - بازیافت مواد به عنوان روش مناسب در مدیریت ضایعات زلزله - تعیین انواع مواد بازیافت شده - اهمیت حوادث غیر مترقبه در تخریب اهمیت پیشگیری به منظور کاهش زیان های حوادث غیرمترقبه - برنامه ریزی پیش بینانه مدیریت ضایعات (پیش طرح) - استفاده مجدد از مواد بازیافت شده - تعیین نیازهای عملیاتی و تسهیلاتی - تعیین نیروی انسانی - تأمین بودجه - بازاریابی مواد - تدوین اصول و مفاد و مقررات اجرای طرح های مشارکت - استراتژی ارتباطات و آموزش - برنامه ریزی جهت نظارت و کنترل - عملیات اجرایی - کنترل و پایش - تهیه گزارش نهایی

اجرای برنامه های آموزش برای توده مردم با زبانی ساده (بسیج مردمی): مقدمه - علت حوادث غیرمترقبه - تبعات حوادث غیرمترقبه - مدیریت بازیافت ضایعات در حوادث غیر مترقبه تعریف بازیافت و انواع آن - اهمیت و تاریخچه ی بازیافت - بازیافت نخستین اقدام در مدیریت ضایعات زلزله - جداسازی ضایعات - کاربری های مواد بازیافتی - مراحل

یک حادثه ی را نشان دهد. محیط و طرز ایجاد اتفاق و حادثه ناگوار، طرز وقوع حوادث، نتایج حاصله از آن و وسیله ی جلوگیری از آن را نشان دهد.

صحبت، نطق و کنفرانس: در صحبت و نطق و کنفرانس گوینده باید شنوندگان را بشناسد و آن ها را درک کند اگر بتواند شنوندگان را به خود جلب کند، ممکن است بر آن ها اثر بگذارد و مهم تر از همه این است که شنوندگان به صداقت او ایمان داشته باشند.

مسابقات: عده زیادی از مسابقات ورزشی، لذت وافر می برند. بدین جهت تعجب آور نیست که مسوولین پیشگیری از حوادث نیز متوسل به مسابقات حفاظتی گردند.

نمایشگاه: نمایشگاه یکی از وسایلی است که کارگر را به طور واقعی از خطراتی که در کمین او هستند و طرق جلوگیری از آن ها آگاه می سازد (۹، ۱۰ و ۱۱).

سرفصل های آموزشی در حوادث غیرمترقبه:

علاوه بر مراحل مختلف چرخه ی سوانح، مخاطبین نیز در نوع، محتوا و روش آموزش موثرند. هر یک از گروه های مخاطب، نیاز آموزشی و روش های آموزشی خاص خود را می طلبد. با آرایه ی آموزش های ضروری (نوع، هدف، گروه آموزش و روش آموزش) به عموم مردم بتوان آمادگی بیشتری در برابر حوادث غیرمترقبه پیدا نمود. کودکان، نوجوانان و جوانان، بزرگسالان، صاحبان بعضی مشاغل، کارگران و کارفرمایان، مسوولین محلی، مدیران بخشی از این تقسیم بندی را تشکیل می دهند. آموزش های آرایه شده توسط سازمان های مختلف در ایران از فراگیری لازم برخوردار نمی باشد و برای همه گروه های سنی و اجتماعی را شامل نمی شود. درحقیقت برای بعضی از گروه های اجتماعی یا سنی اساساً برنامه و متن آموزشی مناسبی وجود ندارد و یا ناقص می باشد. وضعیت تشریح شده در زمینه ی جلب مشارکت مردمی از این هم بدتر است و متأسفانه به جمع آوری هدایا و کمک ها در زمان حوادث غیر مترقبه اکتفا شده

مشکل کافی نیست، مردم باید از این تاسیسات به طور صحیح و مکرر استفاده کنند تا سطح مناسب نظافت شخصی و بهداشت محیطی به دست آید. بنابراین وظیفه‌ی همه مامورین بهداشت محیط است که در آموزش مردم بلا دیده، جهت استفاده از تاسیسات بهداشتی و رعایت قواعد بهداشت شخصی و حفظ بهداشت جامعه فعالانه مشارکت نمایند.

آموزش بهسازی مورد نیاز شامل موارد زیر است:

- ۱- اجتناب از مصرف آب آلوده یا مشکوک
- ۲- اجتناب از هدر دادن آب
- ۳- همکاری در توزیع آب
- ۴- همکاری در محافظت از شبکه‌ی آبرسانی

نکات مهم در مورد آموزش:

۱- برای موفقیت درآموزش باید این کار بر اساس اطمینان و همکاری مردم انجام گیرد و همدری کارمندان بهداشتی با مردم برای جلب اطمینان آنان بی‌اندازه مهم است، رفتار با زور، اثرات زیان‌بخش به بار می‌آورد.

۲- تاسیسات بهداشتی باید نوعی باشد که مردم طرز کار آن را به سادگی بفهمند. عموماً می‌توان راه حل‌های ساده و قابل حصول تهیه کرد بدون این که اصول اساسی بهسازی نادیده گرفته شود. چنان که ایجاد تاسیسات پیچیده غیرقابل اجتناب باشد، باید با حوصله و به طور مداوم به مردم آموزش داد تا ضرورت آن را دریابند و تاسیسات را درست به کار گیرند.

۳- آموزش در محل موثرترین روش است.

۴- در وضع امداد کوتاه مدت زمان کافی برای شروع جریان‌های آموزشی نیست و عملکرد صحیح تاسیسات بهداشتی بستگی به بازرسی موثر آن‌ها دارد. برای کمک به بازرسان حرفه‌ای باید از خدمات جوانان ناحیه‌ی آسیب دیده و از سازمان‌های رفاه از قبیل صلیب سرخ ملی بهره مند شد. ضمناً بازدید باید طبق برنامه منظم انجام گیرد.

اقدامات مدیریتی ضایعات زلزله - پیشگیری - برنامه ریزی پیش از وقوع حوادث غیر مترقبه - برنامه ریزی اجرایی بعد از وقوع حوادث غیر مترقبه - عملیات اجرایی - جمع آوری و جداسازی اولیه

اجرای برنامه های آموزشی از طریق رسانه های گروهی

(راديو، تلویزیون و نشریات): بدین ترتیب در این بخش عناوین درسی ضایعات و حوادث غیر مترقبه منتج از متون آموزشی خاص که به منزله‌ی ارتقای سطح آگاهی مردم، مسوولین و پوشش کارگاه آموزشی تهیه شده است، مورد بحث قرار می‌گیرد. سرفصل‌های آموزشی از طریق رسانه های گروهی شامل: مفهوم حوادث غیر مترقبه، اهمیت حوادث غیرمترقبه، عواقب وقوع حوادث غیر مترقبه.

مدیریت ضایعات زلزله در چه اولویتی قرار دارد، مدیریت ضایعات شامل دو قسمت است (قبل و بعد از وقوع حوادث غیر مترقبه)، مدیریت قبل از وقوع حوادث غیر مترقبه، مدیریت بعد از وقوع حوادث غیر مترقبه، روش‌های دفع ضایعات، بازیافت مواد چیست، آیا همه مواد قابل بازیافت هستند، اهمیت بازیافت، تفکیک ضایعات، لازمه‌ی بازیافت، ترکیبات نخاله، کاربری‌های مواد بازیافتی (۱۴ و ۱۵).

آموزش بهسازی به قربانیان بلا:

تجربه نشان داده است که تاسیسات بهداشتی، که به عنوان بعضی از اقدامات امدادی پس از وقوع بلا ایجاد می‌شود، همیشه هدف را برآورده نمی‌نمایند. زیرا گاه به نحو صحیح از آن‌ها استفاده نمی‌شود و گاه به اندازه‌ی کافی مورد استفاده قرار نمی‌گیرند. موارد زیر را می‌توان مهم‌ترین دلایل عدم استفاده صحیح این تاسیسات توسط قربانیان بلا یا شمرد (۱۵ و ۱۶). الف) اثر روانی بلا که اغلب به صورت رفتار بی تفاوت بروز می‌کند.

ب) سطح زندگی پایین قربانیان قبل از وقوع بلا.

پ) عدم اطلاع آنان از نحوه‌ی نگهداری تاسیسات آماده شده بنابراین پیش بینی تاسیسات بهداشتی به خودی خود برای حل

۵- استفاده از رسانه های آموزش همگانی که ارزش خود را در وضع اضطراری ثابت کرده اند (۱۵-۱۲).

اهمیت نحوه‌ی تنظیم واریه‌ی پیام مناسب آموزشی و ترویجی در زمینه کاهش خسارات:

به نظر می‌رسد مردم هشدارهایی را که توسط افراد دیگر نقل می‌شود باور می‌کنند تا آن‌هایی را که از طریق رسانه‌ها دریافت می‌دارند. پیامی که از طریق اشخاص دیگر به گوش مردم می‌رسد معتبرتر به حساب می‌آید. این امر بر اساس این واقعیت استوار است که وقتی دریافت کنندگان پیام آن را از دهان فرد دیگری می‌شنوند، چنین تصور می‌کنند که پیام مزبور عمدتاً برای آن‌ها و نه برای عموم اعضای جامعه صادر شده است. دیگر اینکه دریافت کنندگان پیامی که از طریق رسانه‌های گروهی به اطلاع عموم می‌رسد، پیامی را معتبرتر به حساب می‌آورند که توسط مقامات دولت یا سازمان‌های فوریتی صادر شده باشد. نه اینکه توسط افراد غیر مسوول جامعه یا سازمان‌های خصوصی صادر شود. از آن گذشته هر یک از رسانه‌های گروهی مناطق مختلف دارای اعتبار خاصی در میان ساکنین این مناطق هستند. ظاهراً مردم انتظار دارند رسانه‌هایی که قبل از وقوع سانحه اعتبار بیشتری داشته‌اند، هشدارهای مربوط به سانحه را منعکس کنند. به طور کلی هشدارهایی که از طریق رسانه‌های گروهی دریافت می‌شود ظاهراً بیش از آن که مردم را برای ابراز پاسخ مستقیمی در برابر هشدار تجهیز کند، به آن‌ها می‌گوید که اشکالاتی پیش آمده است. عده‌ی قلیلی پیام‌هایی را که رودرو دریافت می‌دارند، به خصوص پیام‌های اولیه را معتبر می‌شمارند. مردم پس از دریافت پیام، در صورت امکان به جستجوی نشانه‌هایی در محیط اطراف خود، مثلاً بالا آمدن آب، نشانه‌ای از آتش سوزی، تیره شدن آسمان، دود و از این قبیل می‌پردازند. در این موارد مشاهده‌ی این نشانه‌ها بیش از پیام صادر شده اعتبار دارد. به این دلیل مردمی که در نواحی سانحه‌زا زندگی می‌کنند، باید از نشانه‌های حاکی از احتمال وقوع سوانح

مطلع شوند. هشدارهایی که به وسیله‌ی وسایل ارتباط جمعی انتشار می‌یابند، بیش از آن که مردم را برای ابراز پاسخ مستقیم برانگیزاند، آن‌ها را هشیار می‌سازند. در عین حال مردم غالباً هشدار را باور می‌دارند که از منابع متعددی، اعم از رسمی و غیررسمی، فردی، یا از طریق رسانه‌ها منتشر شود. این امر عمدتاً هنگامی صدق می‌کند که محتوای پیام در همه‌ی موارد یکسان باشد، عدم یکسان بودن متن پیام اعتقاد به آن را کاهش می‌دهد. دیگر اینکه محتوا و متن پیام هم می‌تواند بسیار مهم باشد. پیامی که مبهم باشد یا چنان تنظیم شده باشد که دریافت کنندگان نتوانند آن را تفسیر کنند و در نتیجه از اهمیت آن غافل بمانند، در واقع اصلاً هشداردهنده به حساب نمی‌آید. در پژوهش‌های مربوط به سوانح این نکته از مدت‌ها قبل ثابت شده است که قربانیان سوانح عموماً نشانه‌های مربوط به احتمال وقوع خطر را نادیده می‌گیرند یا عادی تلقی می‌کنند. به عبارت دیگر مردم عادی غالباً همه‌ی نشانه‌های مربوط به احتمال وقوع خطر را چنان تفسیر می‌کنند که انگار خطری در بر ندارند، مثلاً یک صدای مهیب را بیشتر به صدای موتور هواپیما یا اتومبیل و یا سروصدای ناشی از ساختمان سازی تعبیر می‌کنند، یا صدای انفجار هشدارهای شفاهی هم به همین ترتیب به سادگی بی‌اهمیت شمرده شده یا نادیده گرفته می‌شوند. در بررسی هشدار سانحه باید فرایند با عوامل گوناگونی را که همه تقریباً به طور همزمان عمل می‌کنند، در نظر گرفت. رفتار مردم در برابر هشدار از تحلیل یا ترکیب بسیاری از این عوامل سرچشمه می‌گیرد و حاصل تنها یک فرایند یا عامل نیست. چنان‌چه قبلاً اشاره شد، محتوای پیام هشدار دهنده اطلاعاتی نیست که صرفاً به شخص به خصوصی مربوط باشد و واکنش به خصوصی را در وی برانگیزد. بلکه چنان‌که قبلاً مطرح شد، رفتاری که در برابر هشدار ابراز می‌شود برداشت‌ها و تعامل‌های جمعی و چند بعدی را در بر می‌گیرد و این خود طرحی است به مراتب پیچیده‌تر از طرح ساده، محرک و پاسخ، واقعیت موجود گاه بسیار پیچیده

نداشت ($P > 0/05$). با استحصال نتایج تحقیق که گویای اثر میزان تحصیلات بر سطح آگاهی می باشد چنین نتیجه گیری می شود که افزایش تحصیلات در بالا بردن میزان آگاهی های کارشناسان و عموم جامعه در هنگام وقوع بلایای طبیعی موثر بوده است. (۳). بنابراین یکی از مهم ترین عواملی که موجب ضایعات فراوان می باشد، نداشتن اطلاعات کافی در مورد سوانح طبیعی و انسان ساخته است و همچنین عدم توجه به اهمیت و نقش مردم در تأمین امنیت، بهداشت و امداد در بروز بلایا است. مشارکت مردم در امر کمک و امداد رسانی در بلایا می تواند کمک فراوانی در سرعت بخشیدن به تسکین آلام افراد سانحه دیده باشد و این مهم زمانی تحقق می یابد که کارشناسان و مردم شناخت کافی و آگاهی لازم نسبت به مسایل امدادی داشته باشند. از آنجایی که کشور ما به تبع وضعیت خاص اقلیمی و زمین شناسی خود، همواره در معرض آسیب های ناشی از سوانح طبیعی قرار داشته است. از طرفی حجم گستردگی خسارات و تلفات ناشی از بلایای طبیعی به گونه ای است که پیشگیری، مقابله، بازسازی و آمادگی در برابر آن ها بدون مشارکت گسترده و فراگیر عموم مردم متصور نمی باشد. بنابراین یکی از روش های پیشگیری، آموزش صحیح و فراگیر کارشناسان و مردم و فعال نمودن آنان در تنظیم و ارایه ی پیام مناسب آموزشی و ترویجی به جامعه در زمینه ی کاهش خسارات وارده از حوادث غیر مترقبه می باشد. پس لزوم آموزش سوانح طبیعی و شیوه های مختلف آن با توجه به مخاطبین مختلف و نیز نقش اطلاع رسانی و پیش آگاهی های به هنگام و مناسب از طریق پیام رسانی درست در جهت کاهش خسارات ناشی از سوانح موضوع اصلی در بین تجارب کشورهای مختلف بوده است. لذا ضرورت دارد که تدابیری در جهت ارتقای سطح علمی جامعه از طریق ایجاد دوره های آموزشی در تنظیم و ارایه ی پیام مناسب آموزشی و ترویجی به جامعه در زمینه کاهش خسارات وارده از حوادث غیر مترقبه اندیشیده شود. تا کارشناسان بتوانند با آگاه

است و بهمین دلیل انسان برای گریز از آن به دنبال توصیف های بسیار ساده می گردد. مشارکت مردمی امری توصیه ای و بخشنامه ای نیست بلکه در اثر تعامل بین بخش های مختلف جامعه، فرهنگ و بینش و منش مشارکت پدیدار می گردد. مردم به عنوان بخش زنده ی نظام مدیریت حوادث غیر مترقبه همواره نقش اساسی را در روند صحیح به کارگیری منابع، پیشگیری و کاهش اثرات، مقابله و بازسازی پس از حوادث غیر مترقبه دارند (۱۲ و ۱۱، ۷-۵).

بحث

یافته های آماری تحقیق در خصوص مطالعه آگاهی دانشجویان دانشکده ی بهداشت و تغذیه دانشگاه علوم پزشکی تبریز در خصوص بلایای طبیعی که توسط نگارنده صورت گرفت نشان می دهد که ۷۱/۱۳ درصد تعداد افراد شرکت کننده در مناطق زلزله خیز به سر می برند و بلایای طبیعی مختلفی از جمله سیل، زلزله و آتش سوزی را به ترتیب ۱۲/۳۸، ۴۵/۲۵ و ۹/۱۳ درصد تجربه نموده اند و ۹۲/۵۵ درصد افراد اساسی ترین اقدامات برای کاهش خسارات ناشی از بلایای را نمی دانستند و ۵۸/۲۰ درصد افراد، نسبت به مدیریت بلایا اظهار بی اطلاعی می نمودند و ۹۳/۷۸ درصد کلیه ی شرکت کنندگان مایل به بالا بردن سطح آگاهی خود در مورد بلایای طبیعی و چگونگی مقابله با آن بصورت واحد درسی شده اند (۸). یافته های آماری تحقیق در خصوص بررسی میزان آگاهی کارشناسان بهداشت محیط استان آذربایجان شرقی در هنگام وقوع بلایای طبیعی سال نیز نشان داد که ۴۵/۵ درصد کارشناسان و ۵۳/۵ درصد کاردان بهداشت محیط آگاهی های لازم را داشتند. بین سطح آگاهی آنان با میزان تحصیلات و محل کار آنان رابطه ی معنی داری ($P \leq 0/05$) وجود داشت و همچنین بین میزان آگاهی کارشناسان بهداشت محیط با میزان سن و سابقه ی کار در مراکز بهداشتی رابطه ی معنی داری وجود

نمودن افراد آسیب دیده در مواقع بروز بلایا خسارات وارده از را به حداقل ممکن برسانند و با توجه به درصد بالای عدم با اقدامات صحیح در مدیریت، برنامه ریزی، هماهنگی، سازماندهی، بازآموزی مداوم، استفاده از تکنولوژی‌های

آگاهی جامعه در خصوص راه های کاهش خسارات و مدیریت بلایا و از طرفی تمایل به بالابردن سطح آگاهی خود، می توان آموزشی و آرایه‌ی امکانات لازمه در کشور، مشکلات موجود را به حداقل رساند.

منابع

- ۱- اصل هاشمی ا. اقدامات بهداشتی در شرایط اضطراری. جلد اول، NPMC دانشگاه علوم پزشکی تبریز، ۱۳۸۷
- ۲- اصل هاشمی ا. اقدامات بهداشتی در شرایط اضطراری. جلد دوم، NPMC دانشگاه علوم پزشکی تبریز، ۱۳۸۷
- ۳- اصل هاشمی ا و همکاران. بررسی میزان آگاهی کارشناسان بهداشت محیط استان آذربایجان شرقی در هنگام وقوع بلایای طبیعی. هشتمین همایش ملی بهداشت محیط، تهران، ۱۹-۱۷ آبان ۱۳۸۴، ص ۶۴
- ۴- اصل هاشمی ا. نقش مدیریت آموزش در کنترل آلودگی های زیست محیطی. اولین همایش و نمایشگاه تخصصی مهندسی محیط زیست، تهران، ۱۳۸۵
- ۵- اصل هاشمی ا. درس های آموخته شده از مدیریت حوادث غیر مترقبه پس از حوادث غیر مترقبه کشور. دومین همایش مقابله با سوانح طبیعی، گروه مهندسی نقشه برداری پردیس دانشگاه تهران، ۱۳۸۶
- ۶- اصل هاشمی ا. نقش مدیریت آموزش در کاهش خسارات در بحران ها. دومین همایش مقابله با سوانح طبیعی. گروه مهندسی نقشه برداری پردیس دانشگاه تهران، ۱۳۸۶
- ۷- اصل هاشمی ا، دیانت ا. نقش آموزش و آگاهی رسانی عمومی در بهبود رفتارها در مقابله با سوانح زیست محیطی. پنجمین کنفرانس ملی روز جهانی محیط زیست، ۱۳۹۰
- ۸- اصل هاشمی ا. تاثیر ارائه درس اقدامات بهداشتی در شرایط اضطراری در افزایش آگاهی دانشجویان. دو فصلنامه توسعه آموزش در علوم پزشکی زنجان، پاییز و زمستان ۱۳۸۷
- ۹- هادی امیرانی م. اثرات پیامدهای بلایای طبیعی بر منابع طبیعی. انتشارات جهاد، سال نوزدهم، شماره ۲۳۱-۲۳۰، ۱۳۷۹.
- ۱۰- مزیدآبادی ش. نگرش اجمالی به انواع سوانح و حوادث طبیعی و بررسی آمادگی های لازم در زمان بروز بلایای طبیعی. اداره کل آموزش و آمادگی های امدادی حوزه معاونت امداد جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۵.
- 11- WHO, "Environmental health management in emergency", 2001.
- 12- Disasters / Training. 2011. Available From: www.rmlibrary.com/lib/disasters/training.
- 13- NSS training in disaster management. 2011. Available From: www.Thehindu.com/news/cities/Vijayawada/comarticle2441710. ece .
- 14- To appear in: Salas E, Bowers C, Edens ,Applying resource management in organizations: A guide for training professionals. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Assoc.2011
- 15- Joint Committee on Standards for Education Evaluation. The Program Evaluation Standards (2nd edition). Sage, Thousand Oaks: CA;1994.